Драма у 4 діях і 5 одмінах

Діється в XVII столітті

ДІЙОВІ ОСОБИ

Староста — вельможний пан.

Чеслав Герцель — шляхтич, його прибічник.

Гнат Бондар — старий козак.

Тетяна — його дочка.

Марія — хазяйка у Бондаря.

Тарас — запорожець, літ 35.

Денис — парубок, літ 25.

Оксана — дівчина, його сестра.

1-ий, 2-ий, 3-ій запорожці

1-ий, 2-ий, 3-ій чоловіки

1-ий, 2-ий, 3-ій наймити

Мордохай — орандар.

Запорожці, народ, дівчата, челядь двірська.

ДІЯ ПЕРША

Улиця. З одного боку оранда, з другого — хата Бондаря.

ЯВА І

Бондар, 1-й і 2-й чоловіки.

Бондар. Вже третій день, як він приїхав з Січі; сьогодня прийде попрощаться; а ви, як хочете дознаться,— ідіть до нього!.. Та нур, мовчать! По корчмах — ані слова! Нехай все буде, як було, поки пора не прийде!

1-й чоловік. Не первина: вже добре ми навчились, як мовчать!.. Немало лиха натерпілись від язиків дурних!..

2-й чоловік. Не вспіє ще зібраться рада де-небудь, а жид про все вже зна і зараз же несе до пана.

Бондар. Отож-то й є!.. А послі пшик і вийде!.. Пора за кров, що пролили, хоч розуму набраться!.. Коли ж в нас так: розсердився козак на жида і ну його страхать, що вже недовго будуть панувать, що скоро прийде їм кінець!.. І так успіє похвальбою все жидові розтолкувати, що діється між козаками, що той все зна, неначе він на раді був.

1-й чоловік. Правда, правда.

Бондар. Ну, йдіть же ви ще до Тараса, а я його тут буду ждать.

2-й чоловік. Ходім, Максим.

Виходять.

ЯВА II

Бондар (сам). Багато крові ще проллється!.. І жаль мені, як я подумаю, що все оце, що весело так виглядає, димом візьметься! Не можна ж більш терпіть, пора їм показать, що й справді в козака є шабля і вона недурно висить біля боку!.. Хмельницький взявсь за діло, а він розумний, вчений і козак бувалий! Дай-то боже хоч перед смертю побачить, як знов козак наш оживе! Піду ж я підожду Тараса. Не знаю, де моя пішла Тетяна? За ці два дні, що тут Тарас буває, щось став я помічать, неначе не своя вона. Не впору те кохання, а й рад би був я мать такого зятя, як Тарас. Та ні! Він не до шлюбу дивиться: слава лицарська вже повінчалась з ним, то з нею він не розведеться! (Іде в хату).

ЯВА III

Із оранди виходять Герцель і Мордохай.

Герцель. Не чуть ні слова, кажеш?.. Прислухайся, Мордохай, в обидва вуха, бо й вам не з медом буде!

Мордохай. Ой вей! Кому скрутиться, а нам змелеться!.. Бідним жидкам найбільше завжди достається!.. Не треба вам, пануню, турбуватися, бо жид, як страх ще за сто миль, кричить, що вже під носом,— і часом зайця вовком він полічить! То й добре! В таку пору краще даремно тричі перелякаться, ніж ждать спокійно, поки тебе заріжуть.

Герцель. І даремно лякаться не треба, бо переляканий чоловік завжди дурість зробе і в ополонку сам ускоче, як тілько крикнуть зопалу на нього. (Оглядається). А що, ти не казав ще Бондарівні про те, що я тобі велів?.. Про моє кохання люте... Ой Мордохай!.. Коли б мені її добути, я душу чортові б віддав хоч зараз!..

Мордохай (лукаво). Сватайте її, пануню!.. Хіба Бондар скажений, щоб за такого пана не віддав?

Герцель. Ну та й дурний ти, а ще й жид! Нащо мені рахуба та здалася: щоб староста, вельможний пан, побачив гарну жінку і зараз одібрав? Таку красу не вдержиш жінкою! А так, погратьсяз нею — і душу б чортові, кажу тобі, віддав!

Мордохай. Вона така чесна дівчина, що вас коли полюбить, до старости не піде вже тоді.

Герцель. Скажи своєму батькові! Я добре вже жіночу губу знаю. Вони всі держать честь дівочу міцно, і тілько треба жінкою щоб стала, то вже недовго будем ласки добуваться!.. О, знаю я — з'їв зуби!..

Мордохай. Правда, пануню, багато є й таких... Але це не така!.. Совітую вам сватать Бондарівну... Коли добудете її за жінку — щасливі станете.

Герцель. Іди ти к бісу з своєю радою дурною! Ти тілько їй скажи, що я душі у ній не чую!.. А там я знаю, що робить!.. О, стривай! Здається, староста наш пан простує!.. Так, він... Треба до нього бігти. (На виході). Зроби ж, об чім просю! Бо пейси й бороду тобі я обшмалю, нехай мене чортяка візьме. (Пішов).

ЯВА IV

Мордохай (сам). Який ласий! Бондарівну, може, десять душ вже сватало, і вона всім відказала, а йому хочеться так добути її, щоб пограться! Ой вей!.. Які тепер пани понаставали: всі ласі до жінок, до меду доброго, та й годі! А як треба воювати з козаками, то вони нікуди не годяться! Бо мед, венгерське і жінки всю силу й хоробрість з них позабирали!.. Покажи йому Бондарівну, то він од війська утіче! Та що

там Бондарівну; нехай яка-небудь моргуха йому кивне, то вже він не вояка, а бабій...

З дверей висовується голова жидівки.

Жидівка. Мордохай! Кім гер! (Голова ховається).

Мордохай. Зараз, зараз! Ой, ой!.. Які часи настали!.. Погані часи: пани не вміють воювать, а жидки бідні пропадають від гайдамак, як мухи восени! Вей мір, вей мір!.. Що далі буде! (Пішов).

ЯВА V

Трохи раніше чуть за лаштунками дівочий хор. Водять "короля". Виходить Бондарівна.

Тетяна (іде до своєї хати). Невесело мені чогось зробилось з ними!.. І так недавно ще мене смішило залицяння моїх женихів і муки ті, що від кохання вони мали!.. А тепер? Либонь, з'являється в мені самій те, з чого сміялась я!..

Оксана (іде хутко до Тетяни). А знаєш ти, що наш Денис сьогодня хоче тебе сватать? Він пропадає за тобою!..

Тетяна. Молодий ще ваш Денис, йому на Січ, а не до шлюбу шлях.

Оксана. Те ж саме й батько йому кажуть, а він як мертвий ходе, не слухає нікого; одно на думці — ти!..

Тетяна. Йому ще слави, козацького гарту добувати треба, а з ними вмісті й розум затвердіє. Тоді уже подумає й про шлюб!..

Оксана. І скілько ти вже відказала тим женихам! Всі дівчата дивуються!.. Невже ти й досі ще не бачила такого козака, щоб серденько до нього задрижало?

Тетяна. Сама не знаю, як сказать!.. Сміялась я з кохання, любила батька одного, його розмови про походи мене чарували, та й більш нікого... а тепер...

Оксана. Що?.. Може, полюбила ти кого?.. Цікаво!.. Чи не козак отой, Тарас, що у вас його я бачила учора?

Тетяна. Не знаю... Може, й він!.. Слухай, Оксано, як я його побачила, то мені так ясно стало на душі, так весело, що все б балакала, сміялась і слухала його... І хата наша ясніша стала, а в серці — мов празник, Великдень! А як пішов він з хати, то зразу все перемінилось: скучно, все хочеться кудись іти, а куди — сама не знаю!.. Так цілий день собі я місця не знайшла. Коли ж прийшов він вп'ять — я знов така ж весела стала, і душу — мов після довгої зими — пригріло сонечко весняне!.. Сама не знаю, що зо мною!..

Оксана. Може, той Тарас — який-небудь характерник, що вміє напускать на людей таку болізнь, та й напустив оце на тебе?..

Тетяна. О, певно, чари в нього є, та тілько ті не злії чари!.. Ти менш, ніж я, в цім тямиш! Ходім до мене, коли хочеш.

Оксана. А я дівчат догнать хотіла, щоб з ними погулять. Ходімо лучче й ти до них — чого сидіть у хаті?..

Тетяна. Мені не можна. Скоро прийде той козак Тарас — прощаться... з батьком, то треба дома буть, щоб дать чого їм попоїсти...

Оксана. А я піду. Прощай, Тетянко!.. Диви, Денис сюди простує!.. Яка щаслива ти: і козаки, і парубки так біля тебе і в'ються! (Побігла).

Тетяна (одна). Велике щастя в тім, що всі мені заглядають у вічі!.. А той, що душу взяв мою до себе, поїде завтра звідціля... І, може, вже до смерті його я не побачу!..

ЯВА VI

Входить Денис.

Денис. Не знаю, що сталося зо мною!.. (Підходить несміло до Тетяни). Здрастуй, Тетяно!.. Дивись на мене... Як тінь яка, блукаю я...

Тетяна. Який ти був, такий і єсть: смішний, дитина!..

Денис. Смішний, та й годі!.. У мене душу вивертає, і все ж таки смішний?! Та чим же я смішний? Скажи!..

Тетяна. Всім. Найпаче ж тим, що в мене закохався і сватать вже мене задумав.

Денис. Хто ж це сказав тобі?.. Не вспів я ще промовить слова дома, як мучусь за тобою, а ти вже знаєш... і смішним мене зробила!.. Тетяно!.. Невже мене не любиш ти ні крихти?.. Ти ж так привітно балакала завжди зо мною і тим із розуму мене звела!.. Казала всім, що я найкращий парубок між парубками, і речами такими мені надію подала...

Тетяна. Те саме я й тепер скажу, і ще й додам: іди на Січ, то, може, й козак із тебе буде не послідній!..

Денис. Про Січ забув я з того часу, як в тебе закохався!.. Нащо ж тобі та Січ здалася? Хіба без Січі ми не прожили б щасливо вік з тобою?

Тетяна. То не козацький же син, коли таке говориш. За що й любить тебе?..

Денис. Ти думаєш, що я боюся бусурмена?.. Ні, Тетяно! На п'ять один піду — хоч зараз!.. Але що ж в тім?.. Піду я воювать, ти заміж вийдеш!.. Зроблюсь я козаком... а ти?.. Чия тоді ти будеш?.. Тихо хіба хазяїном прожить не можна?..

Тетяна. Коли дівчат козацькая чарує вдача, то йди і ти, та з ворогом попереду навчися воювати, щоб вмів оборонять свій край і жінку від татар!..

Денис. І що ж, тоді тобі я кращим буду, коли калікою вернусь?..

Тетяна. У тебе й мова ще дитяча, а ти жениться вже задумав!.. Слухай, Денисе, я люблю тебе...

Денис (не дослухавши, кидається до Тетяни). Любиш?..

Тетяна (одпихає). Постривай!.. Люблю тебе, як брата...

Денис. Як брата! У мене є сестра — Оксана!..

Тетяна. Смішний, єй-богу, ти. Та дай же виговорити мені!!

Денис. Ну, кажи.

Тетяна. Хто не знав горя — не розуміє той щастя! Молоде серце, як пиво молоде, грає; йому і впину нема, коли розходиться; а послі, як серце вгамується, закиснеш ти, як пиво кисне!.. Захочеться того, що й другі мають,— слави! А славу пізно добувать, як бабієм вже станеш! Іди на Січ, там розуму достанеш і годів через три-чотири себе і сам ти не пізнаєш.

Денис. А-ти ж мене підождеш, поки вернуся я?..

Тетяна. Не буду ждать тебе, Денисе... Ти молодий ще — ми не пара!..

Денис. Не любиш ти мене! Нащо ж причарувала?.. Тепер я сам собі смішний!.. А серце все ж таки болить!.. Прощай, Тетяно!.. Не судив господь прожить з тобою вік щасливо, піду на Січ шукати талану, бо поки не любив тебе, я думкою туди літав частенько.

Тетяна. Від думки однієї ти став вже козаком!.. Іди ж, іди!.. Нехай тебе господь благословляє!.. Як будеш од'їжджать, приходь до нас прощаться!.. Як брата, обніму.

Денис. Прийду... Прощай тим часом! (Тихо пішов, схиливши голову).

Тетяна. Здоров іди!.. Та не сумуй!.. На Січі видужаєш скоро від цієї хвороби. (Одна). І жаль мені його, бо я й сама тепер вже знаю, яке тяжке кохання безнадійне!.. Проснулось серденько моє!.. Збудив його Тарас, і не знайти йому спокою!.. (Побачивши за лаштунками пана старосту). Ох! Староста!.. Куди я не піду — вже скілько день — його стрічаю!.. Зорить за мною він чи так ненароком стрічаюсь?.. Піду мерщій у хату!.. (Іде в хату).

ЯВА VII

Входять староста і Герцель.

Староста. Чудо!.. Диво!.. Краса, якої ще й не бачив, про яку й не чув! Здається, ні один артиста такої ще краси не змалював!.. Стан, хода, сіяє вся зорею ранішньою!.. О, сліпнуть очі!..

Герцель (до себе). Женися після цього!

Староста (до Герцеля). Ти кажеш, що ця дівчина Тетяна Бондарівна прозивається?..

Герцель. Так, вельможний пане... (До себе). Пропав же мій замір...

Староста. Вона тут і живе?

Герцель. У неї батько є — козак старий, багатий, кажуть, у всіх в повазі; одна вона дочка у нього. Староста. Так що ж?

Герцель. Я так кажу, для відомості тільки. (До себе). Хотів його я налякать!..

Староста. Хоч би він був, як Крез, багатий, то все багатство те не варт і шеляга перед красою його дочки!.. О, всіх чортів зібрать і Вельзевулу жертву принести, а ублагать їх, коли самі не зможем, щоб помогли мені причарувать до себе Бондарівну!

Герцель (до себе). Ой, ой, ой! Куди метнув! Не їстиме й не питиме вельможний пан, поки себе не вдовольнить!..

Староста. Чого ж мовчиш, пан Чеслав?.. Кажи мені, що знаєш ти про неї.

Герцель. До неї сваталось багато женихів, але вона всім відказала.

Староста. І не дивно! Щоб така краса досталась чабанові!.. Краса жіноча — вища сила; вона на світі держить все і миром править!.. Красою той упиться може, хто має смак у ній, а не чабан усякий!.. І вона... Невже дурною буде, щоб виховувать себе для смоляра!.. Ні!.. Пан Чеслав!..

Герцель. Я тут, вельможний пане.

Староста. Ти не знаєш такого зілля, щоб дівчину причарувати?..

Герцель. Знаю.

Староста (хутко). Так говори ж мерщій!..

Герцель. Треба напоїти її улесливими речами: день у день говорить, що вона гарна, що за нею пропадаєш. А перстень золотий з блискучим камінцем, намисто добре з дукачем поможуть отуманить голову їй так, що вона забуде честь свою, честь батькову!.. Це самі певні чари, вони немало вже дівчат із розуму звели!..

Староста. Ти розумний і хитрий, як чорт! Не раз мені ти вже служив, і я тебе не забував за всі твої послуги!.. Служи ж ще і тепер.

Герцель. Служив і служитиму пану, аж поки не згину...

Староста. Люблю тебе за службу твою дуже!.. Придави ж тепер свій мозок так, щоб те усе, що зветься розумом, вийшло наверх, і спитай його: що зробити, щоб Бондарівна була моя? Коли у тебе недостане, позич у чорта хитрощів — і добудь мені Бондарівну!.. Обернись у змія, в голуба перевернись, як треба буде,— і добудь її! А кров'ю полить прийдеться шлях до неї — зробися тигром на той час!

Герцель. О вельможний пане! Полити кров'ю шлях... то...

Староста. Кров — сироватка, коли природа кличе наше тіло на празник розкішний!.. Ну, прощай! Я знаю: ти усе придумаєш на самоті і прийдеш вже тоді мені оповідать! А за послугу будеш мать від мене тисячу червінців. Я жду тебе у замку! (Пішов).

ЯВА VIII

Герцель (один). О, це служба ласа! Тисяча червінців!.. Достанем Бондарівну... Хоч так, хоч так! Вельможний староста потішиться нею недовго, я вже знаю, а впослі і я свою жагу удовольню... Для себе добувати Бондарівну трудно, щоб бешкету та гвалту не зробить, а для вельможного — це інша річ, тут гвалт вже не поможе, коли сироваткою кров він зве!.. Але обійдемося ми й без крові! Тілько тут мало розуму одного... треба скласти добрих два, щоб видумать, як діло це зробить!.. Без жида не обійдеться. Мордохай! Іди сюди!.. Розумний дуже жид... пораюсь з ним, що скаже. Велика сила — жіночая краса, то правду староста сказав! Та й гроші — сила не мала, скажу вже я від себе! Мені здається, що й чистую, як ранішня роса, людину можна купить за такі ласощі й принади!.. Важка штука — честь дівоча, зневага батька! Ха-ха-ха! Химерні вигадки дурних людей, що замість крові в них молоко по жилам ллється! Мордохай!

ЯВА IX

Входить Мордохай.

Мордохай. Що тут таке, пануню, сталось, що кличете мене сюди?..

Герцель. Ав корчмі там нема нікого?..

Мордохай. Нема, кажіть, що пану треба?

Герцель. Хочеш заробить сто червінців?

Мордохай. А де ж є на світі такий чоловік, щоб не хотів заробить сто червінців?

Герцель. Зробиш діло — візьмеш сто червінців, не зробиш — з'їси дулю! А може, й гірше що з'їси!

Мордохай. Сто червінців?.. Далібуг, зроблю!..

Герцель. І ще умова: про те, що тут казати зараз буду, ти сам в той момент забуть повинен, коли це діло зробиш; а як довідаюсь, що скажеш ще кому, то з дозволу вельможного пана старости одріжу язика, єй-богу!

Мордохай. Добрий гендель, за сто червінців язика одрізать!.. Ні, най будете здорові, ніхто не буде знать: я в богомілля заховаю ваші речі!..

Герцель. Так слухай же. Вельможному пану старості уподобалася Бондарівна.

Мордохай. Ой, вей мір!

Герцель. Чого ти галаснув, мов хто тебе припік жигалом?

Мордохай. Страшно зробилось!.. І ви, і староста до Бондарівни? (Цмока губами і оглядається кругом). Ходімо лучче в оранду, щоб тут хто не почув... Ви знаєте, як Бондаря всі люблять... Ай!..

Герцель. Не такий чорт страшний, як його малюють... Еге, когось сюди несе і справді; ходім у корчму, а жінку вижени із хати, щоб не чула.

Пішли.

ЯВА X

Тарас, 1-й і 2-й чоловіки.

1-й чоловік. Ну, прощай! Щасливої тобі дороги, брате!

2-й чоловік. Бувай здоров, побачимось в обозі!

Тарас. Оставайтесь здорові! Підете завтра по близьких селах. Та сторожко робіть ви діло, щоб ніхто не провідав.

1-й чоловік. Не турбуйся, козаче. Всі знатимуть, що треба знать, і язика держати будуть за зубами, і обценьками навіть його не витягнеш!..

Обидва чоловіки пішли.

Тарас (сам). Своє зробив я діло, тепер би й їхать вже пора; коли ж на гріх побачив тут чарівні очі Бондарівни і мов хто прикував до них!.. Поки не знав її, був вільний я, як вітер, як птиця, як вода у половоддя!.. І думка, й серце були на Запоріжжі... А тепер?.. Вони тут, біля твоєї хати, в хаті, біля тебе самої. Не козацька це хворість, але вона такою стежкою залазить в душу і в серцеві потайно так примоститься, що тільки вже тоді оглянешся, коли почуєш, що тут сидить. Коли б ту стежку знав, колючим терном би її закидав, щоб дівочий погляд по ній, дівоча ласка не пройшла!.. Найбільш бере мене досада, що я її побачив в таку пору, коли про себе думати не слід!.. Піду ще раз на неї гляну і придавлю в душі своїй кохання!.. Нехай крига зашеретує моє серце, поки не доконаєм ворогів! (Пішов у хату).

Дівчата і хлопці виходять на кон і водять "короля": "Король коло городу ходить..." і т. д.

Завіса

ДІЯ ДРУГА

У Бондаря. Хата вбрана багато. Сидять: Бондар, Тарас і Тетяна, котра що-небудь робе.

ЯВА І

Бондар. Давно вже я бачився з товаришами!.. Що там дід Кадило поробляє? Як Чаплія?.. Чи ще живий?.. А Горобець? А Чайка?.. Та всі-усі товариші — одразу й не нагадаєш — як живуть? Розказуй!..

Тарас. Багато вже не стало тих, що воювали вмісті ви!.. Один Кадило ще живий, та й той на ладан дише. Чайку у Синопі вбили, Горобець і Чаплія у морі потонули!.. Я сам в неволі був два годи.

Тетяна. Як, в неволі!? І живий зостався?..

Тарас. Кому ще жить назначив бог, той із пащеки лютої смерті вийде цілим. Я ще малим повинен був умерти, а от живий зостався!..

Тетяна. Чого ж то так, козаче, що ти малим повинен був умерти?..

Бондар. О, ти не знаєш ще, Тарасе, моєї Тетяни! Козацька справа люба їй, як нам з тобою, коли не більш!.. Розкажи вже їй, нехай послуха про біди лицарські. Мої вона давно оповідання знає, нехай ще знатиме й твої: козацькі діти повинні знать, що роблять їх батьки й брати, щоб і своїм те дітям розказати.

Тарас. Багато все розказувати буде!.. За себе я скажу тобі, Тетяно, що бур доволі пережив... Мій батько був козак і жив зимовником вже з матір'ю моєю; а я тоді малим ще був — год з десять мав,— бо добре пам'ятаю: якраз наскочив на наш хутір загін татарський. Товаришів при батькові було з десяток, оборонялись довго, але сила взяла своє: убили батька і всіх товаришів, а матір і мене зо всім добром в полон забрали. Хотілося мені розбити голову свою тоді об мур, та матері пожалкував... Догнали нас до Перекопу, а тут товариші настигли, і січа піднялась!.. Татари бачили, що здобич потеряють, од бусурманської лютості в обозі стали полонних убивать... Убив татарин мою матір, я палицю в той мент з гарби схопив і кинувся на бусурмена, себе не тямлячи, і, певно, він би вбив мене, коли б Кадило з товариством в обоз татарський вже не вскочив і не проткнув татарське горло шаблею в ту хвилю, як він хотів

зрубать дитячу голову мою, що горіла жагою помсти за матір любую!.. Татарин впав, і я, як падав він, ще й палицею його вдарив!.. Кадило крикнув: "Козак із тебе буде!" — і кинувся кінчати ворогів. А я стояв над трупом матері моєї і кричав, до бога руки знявши!.. О, не забуду я ніколи тієї муки тяжкої, що серце пригнітила, як я зостався сам з січовиками... Мене з собою взяв за сина Кадило,— тоді ще жвавим козаком він був!.. Мене, спасибі, в школу він віддав, і вивчився я... Давно було, а ще й тепер бачу матір і помсту лютую до ворогів носю у серці!..

Тетяна (витирає сльози). Ти серце так розворушив моє, козаче, що я заплакала, бо пригадала і свою покійную матусю, котру убили теж злії вороги!.. А як же ти попав в неволю? І як утік від лютої смерті знову?..

Бондар. Ти б краще у світлиці дала чого-небудь нам попоїсти, бо, певно, вже Тарас проголодався?

Тетяна. Я в мент один вас нагодую, бо в мене все уже готове!.. І все ж таки просю тебе, Тарасе, скажи: як ти попав в неволю і з неї як ослобонився?

Тарас. Я рад тобі розказувать, коли так любиш слухать!.. І весело мені дивиться в очі твої молодії, що сяють зорями, як слухаєш козацькі справи!.. Ти батькова дочка.

Тетяна потупляє очі.

На чайках ми пустились в люте море; воно сказилось на той час, бо лютувало гірш од пекла!.. За Тендером уже дві чайки потонули, а буря, взявши з нас такую жертву, ще гірш розлютувалась!.. Молились богу козаки, а наші байдаки, мов пір'я, що гуси погубили, хвиля кидала!.. О, ворог лютий вітер той, що нас не милував!.. Море клекотіло, пінилося, заливало наші чайки і прудко гнало нас, як хмари восени по небу вітер буйний гонить. Розбило чайку нашу, і в хвилях грізних де-не-де буйні голови козачі показалися!.. Я довго бився, не давався в руки смерті і вже

тонуть почав, як викинуло без пам'яті мене на берег турецький!.. Викинуло затим, щоб із безодні моря попасти в зуби туркам!.. Коли прокинувсь я, то вже був зв'язаний і в темному якімсь льоху сидів. Тут нагадав я все, і жалко мені стало, що в морі не втонув з товаришами разом! Тяжка турецькая неволя, не буду я тобі про неї говорить!.. Скажу, що в ній пробув два годи і горя вдосталь я набравсь. А й тут господь ще зглянувся на мене: поміг мені вернутись в рідний край!.. Я задавив тюремщика свого, надів його одежу і, криючись по горах, по лісах, їв кору з дерева, поки добрався до Вкраїни. Ожив я тут!.. Набрався сили знову і знов летіть на ворога, як в рай, готов!..

Бондар. Аж кров моя старая кинулася в голову від твого оповідання!.. За муку ту, що ти за всіх терпів, дай обнять тебе, Тарасе!.. (Обніма його). Орли!! Яка мати не усміхнеться, дивлячись на таких синів?..

Тетяна (обніма і цілує Тараса). Як брата дорогого, цілую я тебе, козаче! Тепер ідіть в світлицю — я їсти вам зготую зараз! (Виходить).

ЯВА II

Ті ж без Тетяни.

Тарас. Я про їжу забув, так весело мені у вашій, батьку Гнате, хаті... Мов у батька рідного, отут я спочиваю. Спасибі за привіт, за щирість вашу!.. А тепер про діло ще я маю дещо розказать. Хмельницький вже тепер в Орді, присоглашає хана, щоб нам поміг ударить разом на ляхів, бо нестерпуче стало жити з ними...

Бондар. Знаю!.. О, дай боже поміч!.. Хоча тобі, Тарасе, по правді я скажу: не по душі мені, що ми на землю християнську наведемо Христових ворогів, що дивляться на нас гірш, ніж на собак!..

Тарас. І ворог лютий побратимом стать повинен, коли несе свою голову за нашу віру.

Бондар. Коли б не каялися ми, як наші побратими, котрим немало ми за шкуру сала залили, прийшовши в нашу землю, не обернулись в лютих ворогів! І так багато мук народ переживає, а ще татарську орду, жадну до грабунку, як упустимо сюди, то бог його ще зна, що важче тоді стане: чи лядська справа, чи татарський грабіж і полон.

ЯВА III

Ті ж і Тетяна.

Тетяна. Ідіть, уже готово все!.. Тарас, мабуть, давно проголодався; прости мене, що довго ждати заставляла!..

Тарас. Я батькові сказав твоєму: в хаті вашій і весело мені, і так затишно, що я й забув про їжу; а тобі скажу, Тетяно,— та не сердься тілько,— що кращої ще дівчини не бачив я від тебе і серцем, і душею!..

Тетяна соромиться і опускає очі. О, тут відпочиваєш; мов в світлому раю я опинивсь!..

Бондар. Ну, годі вже тобі, ще дівчину зіб'єш справді з пантелику!.. Ходімо лучче під'їмо, то там і побалакаєм про начатеє діло. А ти, Тетянко, Марію зви до себе і не впускай до нас нікого, щоб не помішали, бо діло є!.. Ходімо, дорогий мій гостю, ходімо, сину! Я так тебе зву затим, що біле вже волосся маю!

Виходять у світлицю.

ЯВА IV

Тетяна одна, потім Марія.

Тетяна (в двері). Маріє, ідіть сюди з роботою. Тут будемо сидіть. (Сіла і замислилась). Він так недавно в нас, а я мов здавна його знаю!.. Обличчя, постать, очі — все, усе я бачила вже десь давно!.. Або ж він снився мені, або в душі малюнок рідного нам серцем чоловіка носиш, не знаючи того й сама?.. Дивно!.. Чом я не хлопцем уродилась? Тепер поїхала б з ним поруч воювать!.. Нудна дівоча доля!.. Хоч вільна в батька я, як пташка, та що з тією волею я вдію?.. Нащо мені вона здалася? (Задумалась).

Марія (входе з пряжею). А гарний який козак у нас гостює.

Тетяна мов прокинулась.

Що з тобою? Об чім так думала, що й не чула, коли ввійшла я?..

Тетяна. Про матір нагадала й задумалась.

Марія. Овва!.. Навряд чи правду ти сказала!.. Мені здається, що в думці в тебе козак оцей сидів.

Тетяна. Він тут розказував про деякі свої пригоди: як матір вбили перед його очима, коли малим ще був, як у неволі він сидів турецькій!..

Марія. І жаль тобі його зробилось?

Тетяна. Боже як!

Марія. Це певний знак, що любий він тобі зробився б скоро, коли б посидів тут ще днів ізо три.

Тетяна. Він живе не тим, що треба для кохання!.. І я б, собі на горе, тільки його малюнок носила в серці!..

Марія. Почім ти знаєш? О, в козацькім серці багато є вогню того, що треба для кохання; та вони тушать його бусурменською кров'ю... Коли не бачать раю, їм в пеклі гарно! Однак кого дівочий погляд з них пригріє і вогонь притушений роздує, той пекло своє зараз кине і в рай летить... А цей козак Тарас з огню самого: я бачу по очах!

Тетяна. Ох, не кажіть мені про нього більш нічого! Я не знаю, що зо мною зараз діється, голубко! І радісно, і серце б'ється в грудях, мов пташечка, що в клітку попалась!

Марія. А бач, прийшла й твоя пора!..

Тетяна. Хіба, Маріє, це кохання? Я так зворушена його оповіданням тільки.

Марія. О ні, моя ти пташко, я хворість цюю добре знаю; недурно серце б'ється в тебе!.. Воно ще спало, і всім тим женихам, що сватались до тебе, одповідала: молода, мов, ще — не піду. А цей протягне руку — й підеш певно! Збудив він серденько твоє...

Тетяна (наче марить). Не вродою він кращий від других, що сватались за мене, ні... Коли ніхто, як він, не витерпів стілько; ні в кого нема такого чарівного погляду, що в саму душу йде, і невимовним якимсь щастям її обвиває, коли говорить він до тебе з ласкою!.. Коли ж балакає про бусурмен, неначе блискавка замиготить в його очах, і полум'ям страшним ті ж очі запалають!.. О, як він гарно розказує... Рубець у нього тут — рубнув, знать, шаблею татарин!.. І той рубець у другого б був ганджею, у нього ж він красою служить і до лиця, як лицарю, йому!..

Марія. А воно так: вже як полюбиш чоловіка, то й те, що порочить його, здається тобі красою!..

Тетяна. Скажіть мені, Маріє, чи ви любили на віку своїм?

Марія. Ох, серденько моє!.. Хіба така була я й здавна, як бачиш ти тепер мене!.. Минулося, голубонько... А й я колись зазнала щастя й горя!.. А де за щастям пливе горе — воно те щастя з'їсть і зверху в серці запанує!

Тетяна (лащиться). Бідна моя! Скажіть, нехай я буду знать: від чого горе теє у вас сталось?

Марія. Любила я колись, ще молодою, козака. Звінчались ми, щаслива я була — не треба раю!.. Рік, як день один, минув, і мій Іван пішов знов на війну, та вже він не вертався!.. І марно я з того часу літа трачу, в самотині зав'яла моя краса, і серце радістю не билося уже ні разу в грудях! Я тим живу, що вже минуло й не вернеться ніколи, квіточко моя!.. (Утирає сльози).

Тетяна журливо схилила голову. Бач, засмутила як твої я ясні очі! Нащо питала?..

Тетяна. Як жаль мені того, хто в серці горе носить!.. (Наче замислилась). Знать щастя рік, щоб жить ним цілий вік!..

Марія. Такий наш край нещасний, що козаки всякчас повинні буть готові вмерти, щоб нас оборонить від ворогів; то й нам, жінкам, привикнуть треба вже до того, що милий нас на шаблю проміняє!.. А серця все ж таки не спиниш, та й спиняти гріх його, коли воно освічує до чесної дружини шлях!..

Тетяна (обніма Марію). Яка розумна ви, Маріє. Люблю вас слухать я, як матір рідную!.. Спасибі за розмову щиру! Либонь, сюди вони йдуть з батьком. Ходім, Маріє, прибирать!

Ідуть.

ЯВА V

Ті ж і Тарас.

Тарас. А ми наїлись вже і напилися, спасибі вам!..

Тетяна. Богу дякуй!..

Тарас. А ти ж куди?..

Тетяна. Ми зараз прийдемо, хазяйське діло тільки справим.

Виходять з Марією.

Тарас (один, дивиться услід Тетяні). Не можу вийти я звідсіль!.. Мов хто припнув до цеї хати залізним ланцюгом!.. Ні, мабуть, скілько не силкуйся, а нічого проти себе самого не вдієш!.. Не можна загатить Дніпра, не можна вдержать кулю, коли вже вона вискочила з дула. То так не можна тих любощів спинить, що сковані були життям суворим, коли вони вирвались уже на волю! (Бере бандуру і співа).

Ой не цвіти буйним цвітом,

Зелений катране!

Тяжко-важко на серденьку,

Як вечір настане! (3 рази)

Ступай коню, ступай, ворон,

З гори кам'яної

До тієї дівчиноньки,

Що чорнії брови (3 рази)

Як не схочеш, дівчинонько,

Дружиною бути,

То дай мені таке зілля,

Щоб тебе забути. (3 рази)

ЯВА VI

В дверях слухають пісню Тетяна і старий Бондар, із-за них видно голову Марії, котра утирає сльози після пісні.

Бондар. Ай, Тарас! А я думав, що ти так вже загартувався в козацькім ділі, що пісня про кохання до тебе не пристане!.. Чи, може, закохався де та в нас сумуєш?..

Тетяна. Як гарно ти співав, Тарасе!.. Марія наша плакать почала, а я насилу вдержалась, єй-богу!

Тарас. Я рад, що вмів твоє так серце зворушить!.. А щоб йому не так було тяженько, то заспіваю тобі веселої,— нащо все сумувать!..

Тетяна. Спасибі, що нашу хату звеселиш, бо батька вже давно з бандурою не бачила, а я люблю, коли хто гарно грає, здається, слухала б день цілий.

Тарас (співає, а потім танцює).

Як же мені горілки не пити,

Коли в мене хорошії діти,

Коли в мене чоловік добрий,-

Дай же боже йому вік довгий!

А він мене не б'є, не лає,

Він мене в гості пускає,

А він мене з корчми не гонить,

Він мені пити не боронить!..

Бондар (на місці не всидить, а далі зскакує). Е!.. Коли так, то й я потанцюю!.. Ану, дочко, з батьком! Нехай Тарас побачить, що й ми ще козаки, хоч і підтоптались трохи! (Закручує вуса). Грай тієї самої!.. Ну!.. Ой гоп!.. (Танцює з Тетяною, але скоро сіда й каоке). Більш не можу.

Тим часом Тарас продовжає після Бондаря танець з Тетяною, приспівуючи, а Марія в дверях любується. Старий Бондар підгукує.

Дітки мої, рідні мої!.. Спасибі вам, спасибі вам! Од радощів ще буду плакать, єй-богу, буду!.. Стривайте ж, коли так!.. У мене мед є, що на Тетянине весілля я держу,— попробуєм, який він вдався!.. Ходім, Маріє,

зо мною в погріб... Бог його зна, коли ще прийдеться так весело зненацька погулять!.. (Обніма Тараса). Кістки всі розходились, згадав я молодість, хоч зараз на коня! Е! матері його хиря!.. Хіба я вже старий? Дочко, еге, твій батько молодець?.. Та що тебе питать!.. Ходімо, Маріє, меду вточим! (Виходить з Марією).

ЯВА VII

Тетяна і Тарас.

Тетяна. Давно вже весело й мені так, як сьогодня, не було.

Тарас. Ластівочко моя! І мені любо глянуть на твоє веселеє лице!.. Я ще ніколи сам не чув в душі моїй такого голосу, який тепер вигукує у ній.

Тетяна (опускає очі). Не говори, козаче, так ласкаво до мене!.. Нащо маєш завезти з собою в Січ моє ти серце дівоче?.. Ти тут стоїш передо мною, а душа твоя і серце там, у Січі!..

Тарас. Січ-мати!.. Люблю її я щиро!.. Життя свого для неї не жалію. За неї голову віддам...

Тетяна. Поважаю твою до Січі щирість! Там твоє щастя! Не занось же туди мого серця, бо воно тобі заважить.

Тарас. У мене тілько й роду, що мати Січ! У тебе ж рідний батько, і ти його кохаєш більше, може, ніж я свою названу матір! Скажи ж мені: покинула б ти батька для козака, котрого вірно покохаєш?..

Тетяна. Він світом моїм стане, зорею, сонцем ясним, він батьком моїм буде, з ним,— коли я покохаю,— піду в тяжку турецькую неволю, умерти я за нього рада!..

Тарас. Отак же, горличко моя, і я! Хоч матір не забуду, бо вона багато діток славних має і гріх забуть її; коли ж я покохаю дівчину — покину матір я свою і душу тій дівчині віддам!..

Тетяна. Назвав мене ти горличкою, ластівкою... І спалив усю словами цими... Бідна горличка зостанеться сама... Орел же високо підійметься, і полетить на здобич, і забуде горличку, бо йому треба широкого неба крилами достать, а горличка... зів'є собі кубелечко і хоче воркувать...

Тарас. Тетяно!.. Я бачу, любиш ти мене!.. Чи так?.. О, я щасливий став, як саме щастя... Моя ти чарівнице, моя ти доле золотая! Благаю я тебе, щоб ти звила мені кубелечко,— і будем воркувать!

Тетяна. В тебе всю перелила свою я душу.

Тарас. Так любиш ти мене?

Тетяна. Без краю, орле мій! Візьми ти зараз мене вбий, коли тобі це щастя дасть!..

Тарас. І буйні гулянки з товаришами, і воля молодецька— все вилетіло з голови, осталась в серці одна думка: про кубелечко з тобою, горличко моя!

Тетяна. Раю мій!

Тарас. Ще перший раз в житті моїм обвіяло мене повітрям раю!.. Тепер я з вітром побратаюсь і на його легких крилах на Січ летіти буду і день і ніч!.. Щоб, там своє зробивши діло, не вітром вже, а думкою прудкою сюда прилинуть, напиться щастя щоб з тобою, моя ти зоре, раю мій!

Цілуються.

ЯВА VIII

Бондар і Марія (вносять флягу меду і чарки срібні).

Бондар (ставить на стіл). Ой мед мій дорогий!.. Коли то ще тебе нам пить прийдеться у Тетяни моєї на весіллі? Тепер же вип'ємо на радощах, що молодість свою я пригадав!.. Дочко, наливай і частуй нас! (До Тараса). Ти не повіриш, як весело чогось мені, і плакать хочеться і танцювать!..

Тарас. Батьку!.. То батьком так я звав вас, бо звичай є такий, тепер же (бере Тетяну за руку) ми хочемо вдвох вже вас рідним батьком називать.

Бондар (дивуючись). Стривайте!.. Що ж це?.. Може, я сплю та сниться сон мені?.. Чи з Тетяною жартуєте, Тарасе!..

Тарас. Не жарти це. Ми любимось обоє і просимо вас, тату дорогий,— благословіть на чесний шлюб нас!

Бондар (не довіря). Тетяно?!

Тетяна. Благословіть нас, тату!

Бондар. Га?

Тарас. Бог породив її для мене!.. Тепер прийшла щасливая година, благословіть!..

Бондар. Так це правда!.. О боже всемогущий! (Пада на коліна). Сльозами щастя я дякую тебе, що ти привів мені за жизні ще своєї уздріть своє єдине дитя за чесним лицарем! (Встає, обніма Тараса). Нехай тебе господь благословить!.. І тебе, дитино моя, дорога моя,

єдиная утіха старості моєї. (Пригорта її голову до своїх грудей). О, я без міри щасливий! (Плаче, потім раптом, ще з сльозами в голосі і на очах). От тепер вип'єм! Діждався мед свого!.. Марія, йди сюди!.. Будем танцювать з тобою! (Плаче).

Тетяна і Тарас. Що з вами, тату?

Бондар (обніма то того, то другого). Від радості, діти, од великого і несподіваного щастя!.. Та й вип'ю ж цупко я! Наливай!..

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Декорація та сама, що і в першій дії.

ЯВА І

Герцель (сам). Отут повинна скоро йти вона із церкви, її я обминув... Не помага ніяка ласка. Дурна, соромиться того, що нам дала природа. Не зна, в якім житті є смак. Вже тричі я їй про кохання говорив, вона ж і слухати не хоче; з такими я ще не стрічався, та й мало їх на світі є!.. Найкраще діло мать з тими дівчатами, котрі, наслухавшись ще змалку від п'яних молодиць про їх веселее життя, з цікавості одної не ждуть весілля, а поспішають, щоб мерщій самим спізнать всі ті принадні хвилі, котрі так чарівничо їм мозок вже намалював. Оце наші! З Тетяною ж, мабуть, нічого ласкою не вдієш, але попробую ще раз я з нею побалакать. Вона!.. О змію ти, що Єву підманив,— впусти отрути в серце їй і поможи мені хоч цей раз.

ЯВА ІІ

Тетяна йде.

Герцель (заступа їй дорогу). Відкіль ідеш, Тетяно, серце?

Тетяна. Чого ти лізеш в вічі, гаде? Не можу бачить я тебе!

Герцель. А я не можу жить в той день, в який тебе не бачу!..

Тетяна. Геть пішов!.. Єхидний пес!.. А то кричати зараз буду.

Герцель. О, згляньсь, подивись ласкаво на мене! Коханням я до тебе весь од мозку і до п'ят горю, а ти така недобра, що мені і слова ласки не промовиш! Коли противний я тобі, то хоч прикинься та глянь на мене привітніше, ну, з жалощів одних, тоді вже легше мені вмерти, бо все одно помру за те, що не кохаєш!..

Тетяна (здригнувшись). О, гидкий! Ти думаєш, душа моя не чує, яка в тобі сичить гадюка?.. Іди від мене геть!.. А то робітників покличу, то виб'ють з тебе твою пекельную жагу дрючками!

Герцель (підступа). Хоч руку ж дай подержать!..

Тетяна (плює йому у вічі). Тьфу! (Одпиха його). Візьми, що слід тобі!.. (Хутко зникає в хаті).

ЯВА III

Герцель (сам, витирається). Це поцілунок інший, ніж я ждав!.. Стривай же, Бондарівно!.. Ти поцілуєш ще мене в те саме місце, що зараз наплювала!.. Стривай, голубонько! Сьогодня силою візьму тебе, хоч би ти небом захилилась! У мене все уже готове... В Данилівськім гаю є замок, де вже не раз робили з старостою ми... таківські діла, ха-ха!.. То там і ти, Тетянко, сьогодня побуваєш!.. Ого-го!.. Не будь я Чеслав Герцель, нехай мене чортяка візьме, коли не научу тебе покинуть дурням сором! (Іде до шинку). Мордохай!

ЯВА IV

Мордохай входить.

Герцель. Ну, що ж?.. Купив у Бондаря ти рибу? Мордохай (єхидно). Купив і гроші вже віддав!

Герцель. Тепер, виходить, ти до нього в двір вже вхожий?

Мордохай. А звісно!.. Сьогодня рибу на вози кладуть, щоб у Крив'янку одвезти до Гершка,— такий був договор... (Усміхається). І тоді в дворі у Бондаря нікого не останеться!.. Я там сьогодня був разів, мабуть, із п'ять...

Герцель. А старий?..

Мордохай. Старий не їде; вони ждуть скоро молодого, — мені казали наймити... Та що старий!..

Герцель. О!! То це й весілля скоро буде, і діло наше пропаде? Коли так, то треба поспішати!.. Слухай, вже сонце заходить, і наймити не виїдуть сьогодня, а там знов молодий, весілля... і праця пропаде!.. Біжи ж ти зараз в двір і ніби на могорич поклич до себе наймитів та у горілці їм... На!.. (Виймає порошок). Підсип оцей дурман. Вони, як вип'ють, будуть спать смертельним сном, а нам того і треба!.. Потім попробуй виманити Бондаря із хати... Скажи йому, що попилися наймити... що... Видумай причину!.. Аби він ввечері пішов із дому... Ну, хоч таку, наприклад, що розташовані вози і серед двору риба в купі, доглянуть же нема кому; скажи... що дощ замоче... Крутни жидівською ти головою і вимани старого з хати, чуєш?..

Мордохай. Крути тут головою... Не знаю, чи удасться...

Герцель (про себе). Ну, що ж, коли не вийде з хати, тоді Михал його уб'є, щоб за Тетяною затерти шлях!.. На себе нехай жалкує... (До Мордохая). Гляди ж мені, поки прийду, щоб все було, як я сказав! Тим часом я сюди всю челядь приведу, і ти впусти її у корчму з двору. Нехай сидять напоготові і ждуть мого приказу!.. Повертайсь!

Мордохай. Пануню, а червінці?

Герцель. Пся крев! Ти взяв вже 50?..

Мордохай (цілує його в плече). Узяв, спасибі вам!

Герцель. Зроби все діло — візьмеш ще стілько. Ну, мерщій: ніч настає, мені немає часу тут балакати з тобою. (Пішов).

ЯВА V

Мордохай один, а потім 1-й і 2-й наймити Бондаря.

Мордохай. Ой-ой!.. Коли б червінці ті узять мерщій у нього... бо пан Чеслав і батька рідного облупить,— він хитріший жида! Обманить ще. (Підходить до двору Бондаря, загляда і киває пальцем). А йдіть сюди!..

1-й наймит (з неохотою). А чого тобі?

Мордохай. Чи вже наклали рибу на вози?.. (Загляда у двір). Ой-ой! Яка ще на землі лежить велика купа!..

2-й наймит. Швидкий ти дуже!

Мордохай. Вус!.. То ви сьогодня ще, мабуть, й не поїдете, а Гершкові потрібна дуже риба: там завтра ярмарок!..

1-й наймит. Куди ж його їхать? Зовсім нерано! А поки накладем,то й смеркне.

Входять 1-й і 2-й наймити і ще 3-4 без слів.

Мордохай. Слухайте, хлопці, зайдіть до мене зараз, я вам поставлю могорич, аби сьогодня рибу повезли...

2-й наймит. Та воно не так щоб і нерано було, можна ще й сьогодня виїхать — дорога недалека і знакома...

1-й наймит. Та як управимось... там побачимо...

Мордохай. Ну, ідіть же випийте гарненько — та й до діла.

2-й наймит. Я так думаю: на ранок можна було б поспіти у Крив'янку з рибою.

1-й наймит (переходить з другими і Мордохаєм кон). А що ж тут зосталось, може, десять сот докласти та вшнурувать вози... та...

Входять в корчму.

Мордохай (пропустивши їх). Могорич — це мазь така, що після неї вже колеса не риплять! Але тепер мені байдуже. Всиплю їм того я зілля, що дав пан Чеслав, нехай собі сплять у корчмі... (Виходить).

ЯВА VI

Входять Марія та Тетяна.

Тетяна. Я тричі вже йому казала, що осоружний він мені, що й глянути не можу я на нього, а він, як змій, сичить і лізе в вічі, і бачу я в його очах замір поганий.

Марія. О, коли так, то, певно, це не чеснеє кохання!.. Кохання справжнє соромливе, воно ховається і нишком плаче, коли його уразиш дуже.

Тетяна. Хотіла я сьогодня батькові сказать, що нападом до мене лізе отой поганий пан.

Марія. Нащо його засмучувати й сердить! Такий щасливий він тепер, що жаль йому казати недобру річ яку... Та й нащо? Нехай він тямиться, поганий!.. Сьогодня або завтра Тарас приїде, і скоро ми звідсіль зовсім уберемося! (Сідає на призьбі). То й пана ти того, що він такий противний, не будеш бачити вже більш! Ох! Натомилась як!..

ЯВА VII

З хати виходить Бондар.

Бондар. От добре ви зробили, що сюди вийшли. Такий чудовий вечір. (Присіда біля них). Чи ти не бачила, Маріє, куди пішли Охрім наш та Дем'ян?..

Марія. А там в подвір'ї вони складали рибу; не бачила, куди пішли.

Бондар. Сьогодня й виїхати б треба, а не вспіють!.. Розпочали й покинули... Чи в корчму часом не пішли!.. Та бог з ними, коли пішли — то й прийдуть! (До Тетяни). Ну, слава ж богові святому, усе йде гаразд. Сьогодня був я у попа, його оповістив про шлюб твій, а завтра вже й Тарас повинен буть з товаришами, якщо сьогодня не приїде!.. Та й уджиґну ж весілля я на славу! Погуляємо тут скілько влізе; а там візьмем Марію і придане та й всі, мов обозом, поїдемо на хутір мій

далекий. Все ж безпечніше, поки пройде буря, бо вона от-от почнеться... Устрою там тебе гаразд та й знов сюди вернуся!..

Тетяна. Та й ви б там, тату, вже зостались, бо скучно буде тут самим.

Бондар. За мене, дочко, не журись. Я попрощаюся з тобою надовго, а може, й навік!.. У мене діло тут є, і треба бути біля нього... Хоч сам рубать я ворога не здужаю, зате ж є другі справи військові, в яких потрібні будуть мої руки; згорнувши ж їх, сидіть тепера сором!.. Я ще не так старий, щоб вже у запічок залізти...

Тетяна. А Тарас вам, тату, не казав: чи й він пристане до козаків, коли війна почнеться?..

Бондар. Не знаю, як тепер, а раньше він мав думку... Хоч може й в Січі зоставаться... Бо запорожці не всі підуть!.. А тілько ти, моя дитино, його не здержуй своїм коханням, не будь ярмом для козака!.. Дочка моя повинна знать, куди тепер честь лицарська зве кожного із нас!..

Тетяна. О тату!.. Не кажи так! Якби мене він взяв з собою — сама б пішла з ним поруч биться!.. Спитала так; жіночу ж долю знаю змалку: від тебе, тату, я навчилась любить козацьку славу, а для неї — і щастя я своє віддам!.. Коли ж Тарас, що вже доволі бід для краю переніс, захоче трохи ще пожить зо мною і в Січі він зостанеться, то... силувать його не буду на війну, бо знаю певно: не від страху він в Січі буде і для такого козака найдеться ще робота.

Бондар (цілує її). Як будуть в нас такі, як ти, жінки, не скоро можна козацьку силу звоювать!.. А що, Маріє, чи все у нас готове на весілля?

Марія. Ото! За десять день та щоб всього не наготовить?.. Слава богу, наїдяться, хоч всі нехай зберуться на весілля: і ковбас, і холодцю доволі є! А все останнє можна й після наготовить; не я ж одна готовити

тут буду, багато є помічників!.. Коли б наш молодий скоріше вернувся, а то Тетяна частіш, ніж перше, в віконце поглядає!

Бондар (шуткуючи). А скучила? Скажи!.. Бачу, що скучаєш!.. Скоро буде: як не сьогодня ввечері, то завтра вранці певно.

Тетяна. Та то Марія так шуткує, а я щаслива, нема чого мені вже сумувать! Хоч правду, тату, вам скажу я, що як Тарас поїхав, пройшло ще десять день, мені ж здається — год минає!.. Другому б я цього і не сказала, а вас я не соромлюсь, так вже привикла вам свою я душу повірять!

Бондар (цілує її в голову). Не нарадуюсь на тебе, не надивлюся, така дитина гарна ти!.. Слухай, Маріє!.. Треба б нам завтра заколоть і третього ще кабана, бо як харчів не стане на весілля, то на всю Січ ти осоромиш старого Бондаря.

Марія. Від радощів готові ви порізать все; куди ж його дівать? Повірте вже мені: сто душ ввесь тиждень прохарчуєм!

Бондар. Гляди, бо буду сердиться! Єй-богу! Та от ще що, хоч меду в нас доволі, а й варенухи треба стільки ж, бо запорожці на весіллі не вміють жартувать: я знаю добре по собі...

Марія. І лишенько вже з вами!.. Вам добру чарку меду дать, то ви й готові!..

Бондар. Еге, не знаєш ти, який я був колись!.. По-давньому й за других я міркую... Бувало... Е, що тобі казать!

Марія. Бо й правда!.. Що згадувать про те, що вже минуло.

Бондар. А чим же й жить на старість літ, коли не тим, що змолоду в душі осталось. О, як то любо в душі старій носить малюнки молодії!.. Я,

як тепер, ще бачу себе на воронім коні з товаришами: і в поході, і з бусурменом в Січі!.. Тарас мій дорогий збудив в моїй душі вояцькії заміри, готов я знову думкою хоч воювать, бо вже не маю сили навсправжки з ворогом поміряться. О молодосте-одрадосте, пройшла! Тепер коли б діждаться ще онуків господь благословив, тоді й в дорогу...

Марія. Діждете, як дасть бог!.. А я й забула вам сказать: до вас уранці жид Мордохай чогось приходив.

Бондар. Та знаю я, чого він лазить!.. Тож він купив для Гершка солоної чотири вози риби з тим, щоб перевезти в Кров'янку моїми чумаками. Сьогодня треба б вже везти по договору, і хлопцям я велів, щоб накладали, а вони, бач, пішли кудись,— мабуть, що загуляли!.. Тепер не знаю, що й робить?

Марія. А що ж робить? Ждать прийдеться до ранку!.. Пора ж мені ще й по хазяйству... Ходім поможете хоч ви переточить горілку.

Бондар. От добре, що згадала, я й сам хотів про це тобі сказать!.. Ходім. Та треба подивиться ще, що з рибою зробить...

Марія і Бондар пішли в хату. Темніє.

ЯВА VIII

Тетяна (одна). Важко на душі у мене, як згадаю, що ми поберемося і Тарас мене покине зараз, коли поїде на війну!.. І любо серцеві, що биться буде він за рідний край. О, як би гарно жить було на світі, коли б вже ворогів у нас не стало!.. Хранив його господь від смерті, як він малим ще був; вернув його знов з бусурменської неволі в рідний край! То і тепер поверне його цілим з війни, щоб не розбить мого молодого щастя! Як чудно: і радісно мені, і туга якась моє оповиває серце!.. Сумно так зробилось, наче що я дороге загубила!.. Чого воно?.. Чи, може, що з

Тарасом сталось, чи так вже я за ним скучаю? Серце занило!.. О милий мій!.. Прилинь скоріше! Зірко вечірняя, на своїм промені подай моєму милому від серця вісточку!.. Встрінеш в дорозі де — шепни йому, щоб прудко їхав, а як ночує де — нехай приснюсь йому...

Показується Герцель.

Ізнов несе сюди противну ту гадюку. Піду мерщій у хату та богу помолюсь, щоб він послав щасливую дорогу милому. (Пішла).

ЯВА IX

Виходить Герцель.

Герцель (до себе). Утекла! Ха-ха-ха! Тікай, тікай! Ми й там тебе найдемо!.. (До шляхтичів). Нехай же йдуть в корчму і з другими разом ждуть.

Шляхтич. Добре, добре.

Герцель. Та щоб усі були готові, може, прийдеться пустить в діло і шаблі, і пістолі.

Шляхтич. Добре, добре!

Герцель. Старого ж, якщо зостанеться у хаті, треба вбить, бо гвалту він наробе і все на гвалт збіжиться. Так вам тоді трудніше буде себе оборонять, ніж зразу вбить одного!..

Шляхтич. Добре, добре! Я його так проткну, що він і не писне!

Герцель. Тим часом я попробую старого виманити з хати, то буде далеко краще, а ви позирайте, як тільки вийде, миттю хапайте Тетяну на коней і вихром мчіть до гаю, нехай потім шукають!

Шляхтич. Добре, добре! (Йде).

Герцель. Покличте сюди Мордохая!

Шляхтич. Добре, добре!

Герцель. Далеко краще буде, коли старий піде з хати! Входе Мордохай.

Ну що?

ЯВА X

Мордохай. Наймити вже сплять як мертві.

Герцель. А старий?

Мордохай. Я ще не вспів сходить до нього.

Герцель. То йди ж мерщій, чого ти мнешся?

Мордохай. Ой пануню, я боюся, щоб після він не догадався, що й я тут винен. Тоді кому скрутиться, а жидові змелеться!..

Герцель. Бидло, патинок! Слухай, я тут зостанусь, і як ти вийдеш з Бондарем — тебе почну я лаять. Тоді побачить він, що між нами немає згоди!.. Ну, йди!.. А там що буде, мудруй вже сам своєю головою; не можна ж все тобі дощенту розказать.

Мордохай. Щось у мене в колінах ноги згинаються і наче попід шкурою комашня бігає.

Герцель. Я тобі дам комашню! Хоч пропади!.. Пізно вже вертаться: червінці взяв? Іди!..

Мордохай. Віддайте мені решту, може, я сміливіший стану.

Герцель. Я як чесну тебе цим палашем по голові, то ти забудеш страх!..

Мордохай. Ще й Бондаря немає тут, а ви не тільки лаєте, а й бить збираєтесь. (Ідучи в хату Бондаря). Пропали п'ятдесят червінців!.. Коли вже палашем лякає, то грошей не віддасть!.. Ой вей мір!.. Єхидний чоловік! (Пішов у хату).

ЯВА XI

Герцель (сам). Щось і мене вже страх обняв... Ану, як хто надійде, та не один?.. Чернь зробилася чогось чутка: тільки що шерхне, зараз і голову підійме... Нехай сам Михал справляється тут, а я піду звідціль і буду ждать коней. Коли Михал діло справить, то я покористуюсь, а як його застукають, нехай він своїми боками плате, бо у мене щось мало охоти підставлять голову. Найкраще загрібати жар чужими руками, а дурнів, слава богу, є доволі! Коли ж Михайло руки попече, у мене боліть не буде!

ЯВА XII

Входять Мордохай і Бондар.

Бондар. Нащо ж ти, чортів сину, їх напоїв? Мабуть, могоричив, щоб більше риби положили?

Мордохай. Єй-богу, ні, вони самі понапивались.

Герцель. Чуєш ти, поганий жид... Чи довго я тебе тут буду ждать?!

Мордохай. Зараз, зараз, постривайте, пануню!.. Мені ось треба з ними побалакати за рибу.

Герцель. Іди, іродів іудо, зараз до пана старости і неси гроші, бо я тебе тут так потасую, що з тебе самого риба посиплеться!.. Бач, він з рибою возиться, а я повинен ждать. Пішов!.. (Штовха жида, жид перед ним присіда і зводить до нього руки).

Мордохай. Зараз, зараз! Єй-богу, зараз! (До Бондаря). А як же риба так стоятиме: надворі, у розташованих возах і без догляду?.. Піде дощ — замоче, і хто захоче — візьме скілько йому треба!.. Досить того, що сьогодня не повезли, та ще розтаскають!..

Бондар. Ну, годі!.. Нехай ти здохнеш з своїм картанням! Я зараз найду людей і дам їй раду. (Іде).

Герцель (заміряється на жида). Ти довго тут возитимешся з рибою, анафема!..

Мордохай (злякався справді). Та я ж іду!.. (Одхиляється, наче його хто хоче вдарить в лице). Та я ж іду!.. Не жартуйте, мостіпане, бо ви мене на смерть перелякаєте!..

Герцель. Іди, іди!.. Ще й базіка, шкапина шкура! Всі виходять. Мордохай іде і озирається, щоб його Герцель не вдарив.

ЯВА XIII

На кону пусто. Мелодрама піаніссімо. Через яке врем'я челядь виходе з оранди, підходить і зникає в хаті. Музика переходить в бурю. Остатня челядь стає лавою біля дверей. Все робиться хутко, як по задуманому плану, але не торопко. Через хвилину з хати чуть страшенний жіночий крик, потім вистріл. В оркестрі буря фортіссімо, а вслід за тим виносять Бондарівну, загорнуту в кирею, і хутко несуть через кон. Всі зникають. Музика затиха не зразу. Мала пауза.

ЯВА XIV

Входить Денис.

Денис. Що воно за поїзжане проїхали біля мене?.. Буда якась закрита, а кругом верхові; щось чудне — наче весілля!.. Весілля!.. І тут весілля скоро буде у Тетяни!.. О зла фортуно!.. Не можу ждать її весілля, щоб дивиться, як дівчину, котру кохаю, другий веде до шлюбу!.. Зовсім зібрався і чуть світ завтра поїду з товариством в Січ. А все ж не видержав, прийшов хоч попрощаться... О Тетяно! Тетяно!.. Як тяжко іти до тебе в хату з тим, щоб побачить тебе і знов розстаться на ввесь вік! Е, буду козаком, піду і попрощаюсь, як з сестрою!.. Що ж це у них і двері одчинені навстіж, і наче там нема нікого — так тихо! (Входить у хату).

ЯВА XV

Входять Бондар і 1-й і 2-й чоловіки.

Бондар. Цього ніколи не було, щоб так смертельно попилися мої хлопці... Ми хутко приберем і упакуємо вози...

Денис (вискакує з хати як несамовитий). О боже праведний, мов грім мене ударив!..

Бондар (торопко). Денисе, що з тобою?

Денис. Марію вбито, і нема Тетяни в хаті.

Бондар. Що?.. (Кидається в хату, за ним 1-й і 2-й чоловіки).

Денис. О, мозок мій перевертається!.. Не знаю я, подумать що?! А!.. Стривай!.. Як блискавка все разом освітила!.. Так це я бачив сам, як мимо мене Тетяну повезли... Кохання знайде шлях!.. На коня зараз і в погоню!.. (Хутко пішов).

Бондар. Людоїди!.. Немає сили. Вітру... вітру!.. (Хитається, його піддержують. З великою натугою вдихає в себе глибоко воздух). Коня! Мушкет, шаблю!.. (Грізно). Бондар старий покаже, як він дочку уміє боронить!.. Найду її я під землею!.. Ох!.. (Хапається за груди і проводить рукою по голові). В очах темніє... Води, води! О!..

Один чоловік спішить у хату, другий хоче піддержать старого.

Тетянко!.. Дочко!.. (Пада).

Завіса

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

ОДМІНА ПЕРША

У Бондаря в хаті. Ніч. Горить світло.

ЯВА І

Запорожці і народ, з косами, ціпами і рушницями.

1-й запорожець. Спішили ми з усієї сили, весілля нам щоб тут одбуть мерщій, поспіли ж якраз на похорони.

2-й запорожець. Еге. Мене найбільш в досаду вводить, що ми тих іродів тут не зуспіли! Приїдь хоч за годину раньше, то цього б не було, бо й молодиця була ще тепла, коли ввійшли у хату. Виходить, недовірки успіли тільки зникнути, як ми у двір уїхали.

1-й запорожець. А певно так. Нам тілько слід мерщій би взять, то не сховаються вони й у хмарах!

2-й запорожець. Старого жаль мені, а молода, може, й сама пішла — жіноча, сказано, порода.

1-й запорожець. Ну, видумай ще що! Тебе ми знаєм: ти і святому не повіриш. Коли пішла охотою, нащо ж то вбито молодицю? Вона не на ланцюгу сиділа — пішла б і так.

Всі. Правда, правда!

ЯВА II

Тарас виходе з світлиці.

Тарас. А що, пани-товариші, не привели ще наймитів і досі?

2-й запорожець. Та тілько що пішли за ними.

Тарас. Біжіть ще чоловіка зо три в корчму і на руках сюди їх принесіть — ми їх розбудимо скоріше тут.

Кілька чоловік хутко виходять.

Не видержав старий страшенної урази: руки й ноги однялись, і мову стратив!.. Тетяно! Тетяно! О, встаньте, всі замучені, і научіть,

помститься як за горличку мою!.. Чого ж вони так довго баряться, немає сили більше ждать.

2-й запорожець. Угамуйся! Ще рано — і перші півні не співали.

ЯВА III

Запорожці і наймити.

1-й запорожець. Смертельно п'яні лежали в корчмі, водою їх насилу одлили, але й тепер, здається, ще без пам'яті вони.

Тарас. Яка ж нечиста сила вас підвела напиться так смертельно?

Наймит. Нас жид Мордохай позвав на могорич. Я випив тільки зо три чарки і пам'ять потеряв.

Тарас. Не обійшлося тут без жида, я так і знав! Тягніть сюди із корчми — дознаться треба, куди Тетяну повезли.

2-й запорожець. Ходім удвох, Трохиме, ми знаємо з тобою, як жида лоскотать, щоб розказав всю правду.

Пішли.

Тарас. Мерщій, мерщій! Хвилина кожна дорога! Вони далеко ще заїхати не вспіли, цю ж ніч нам треба їх знайти. Для кого ж більш, як не для ляха, служив в такому ділі жид! Вони, вони так люто наругались над тим, що святостю щитаєм ми! Розпутні!.. Нема в вас віри в бога! Не тілько честь чужа, дівоча честь... Але й своя, як виграшка дитяча, забавою вам служить!.. О, діти Ірода самого над честю більше надругаться б не змогли! Тетяно, голубко чистая моя! Де ж ти! Горличко!.. Що звить мені й собі кубелечко бажала так! Кубелечко...

Може, тепер знущається який поганець над тобою, і я не можу душу вирвать з нього і роздавить її в своїх руках! Погані жаби!.. Кров в жилах змерзла од думки однієї, що з нею зроблять там ті людоїди, гробаки!! О, дайте ж жида! Чом жида не ведуть? Я жили витягну всі з нього!

ЯВА IV

Вводять жида. Жид від страху закам'янів.

Тарас (кидається на нього, як тигр, і потрясає). Де дів Тетяну?? Кажи, Іуда. Зараз! А ні, дітей твоїх і жінку я при тобі поріжу, а потім і самого крючком гарячим за ребро повішу, на вогні засмажу!.. Ну ж! Кажи! Мовчиш? О, о! Диявол! Ти заговориш зараз! (Вихоплює до половини шаблю).

Жид пада навколішки.

Ні, не так... (Перемагає себе, підніма його і ласкаво). Ну годі, не лякайся! Нічого я тобі не вдію, скажи ж, скажи мені: ти, певно, знаєш, де Тетяна, хто вкрав її?

Мордохай (тихо). Її взяли до ясновельможного пана старости.

Тарас (скипівши). Не кажи так, падло! Кип'ячою смолою твої речі капають у моє серце!! Не взяли до старости ясновельможного, а душогубством, силою її для нього вкрали! (Знову перемагає себе). Куди лі вони її поділи? Ти все повинен знать, кажи мерщій!

Мордохай. Єй-богу, я не знаю!

Тарас. Не бреши, бо задавлю одразу! Душа твоя запродана чортам,— не вірю, щоб не знав!

Мордохай. Я тілько чув, що вельможний пан староста дуже покохав Тетяну і звелів підручному своєму шляхтичу Чеславу її безпременно зманить чи ласкою, чи силою, украсти, більш я нічого не знаю, хоч зараз вбийте.

Тарас. О гадино! З смердючим від розпутства тілом! І в нього, у людоїда, є кохання до чистої, як херувим, Тетяни! І він посміє до неї доторкнуться... Осмілиться... До моєї горлички... До моєї Тетяни?! О-о-о!.. В душі моїй Долить, наче хто вогню сюди насипав!.. Що ж я зроблю йому? Що ж я зроблю йому? Живого закопаю в землю, кип'ячою смолою напою! Мало, мало, мало!! Не знаю муки я такої, щоб сорок день він умирав і щоб боліло в нього все так тіло, як тепер болить душа моя! Пани-товариші! Знайдіть такої кари й муки, щоб самий з нас запеклий не зміг перенести, і зараз в замок! Там всіх замучить, поки Тетяни не знайдемо! І жида взять з собою!

ЯВА V

Денис (вбіга). Знайшов я шлях! Я знаю, де Тетяна!

Тарас. Знаєш?! Так кажи ж, кажи мерщій!

Денис. Тут недалеко, в Данилівськім гаю, є замок, де староста частенько проживає. У той замок Тетяну одвезли і челядинців там із двадцять, щоб стерегти її, зосталось. Я зараз відтіля і тілько що сюди доїхав, як стрів оце біля церкви пана старосту — мабуть, туди поїхав. Коли поїдемо ми прудко, то певно доженем його.

2-й запорожець. Веди нас, Тарасе, куди хочеш, ми трупом ляжем!

Всі. Трупом ляжем!

Тарас. О, вся лютість, яку я раніше мав на ворогів, тепер вже виросла стократ! її у мене більше, ніж можу я вмістить в собі! У волоску

у кожному на голові моїй одна помста, помста, помста! І тисяча трупів вражих за один мізинець Тетяни мало! Я пекло все здивую своєю лютістю на ворогів. За мною, товариство, ми зробимо свою розправу!!

Всі. Веди нас, Тарасе, ми трупом ляжем.

Завіса

ОДМІНА ДРУГА

Розкішно вбрана кімната з ліжком під балдахіном.

ЯВА І

Тетяна і Герцель.

Герцель. Дивись, як гарно тут, Тетяно! Чого ж лютуєш ти? Лютуй вже не лютуй, звідціль тобі назад нема Дороги.

Тетяна. О, не лякай мене, поганий! Я знаю, є дорога — вона веде на той світ; її знайду я, аби змію таку, як ти, не допустить до себе!

Герцель. Чудна яка, єй-богу, ти!.. Ну годі вже дитячим розумом на все дивиться!.. Тебе сюди привіз я не для себе, а староста, вельможний пан наш, так звелів!

Тетяна. Староста!.. Не вірю я, щоб пан вельможний такий, як ти, розпутний був і не соромився з тобою рядом стать, щоб розбить моє щастя!

Герцель. Бо ти не знаєш ще, яка живе принада в очах дівочої краси!.. Принада ця людей на світі держить. Коли сама дознаєшся, тоді повіриш! Вельможний пан цю чарівничу силу звідав, і ти давно його

принадою в житті вже стала. Сховать тебе хотів від нього я, бо й сам смак знаю у красі, та не згодилась ти, щоб покохать мене, як я тебе кохаю!

Тетяна. Бодай би ви посліпли раньш обоє, ніж мене вздріли!.. Не християне ви, ви гірш татар поганих! Ти чортів брат, я бачу по очах твоїх єхидних! Скажи ж мені, який ти окуп взяв від старости, щоб наругаться так над честію моєю?

Герцель. О моє кохання!.. Не взяв нічого я!.. Одне бажання, щоб бачить тут тебе щодня самому, дало мені одвагу тебе достать і привезти сюди до старости в будинок.

Тетяна. З кохання чистого такого зла ніхто не вдіє: любить і ту ж людину віддать другому, щоб він над честю наругавсь?! Не вірю я тобі ні слова!.. Це може тілько сатана зробить, щоб потішаться над людьми. А ти диявол, і тобі заздро, коли хто світом праведної жизні освічує твій вид гидкий, мізерний, закаляний в безчесті!.. О! Осоружний, зійди з очей, не можу бачить я тебе!.. (Одвертається).

Герцель. Хоч як ти будеш мене лаять, а я тебе кохаю більш все й більш... Тебе бажаю до загину!..

Тетяна (складає руки). Зробися чоловіком!.. Пусти мене! Я дам за себе викуп удвоє більший, ніж ти узяв у старости!.. Я все добро, що в батька є, тобі віддам! Повір мені, не обманю тебе я!.. Пусти мене, благаю!.. Сьогодня буде мій Тарас коханий, він теж заплатить вдвоє; з такими грішми ти порівняєшся з вельможними панами!.. (Стає на коліна). Я на колінах тебе молю!.. Простю тобі наругу цю, забуду!.. І батько мій, і милий мій не будуть гніваться на тебе! Я обіщаюся за них, тілько вези мене назад додому.

Герцель (до себе). На ус це треба закрутить! (До Тетяни). Пізно вже! От-от тут буде староста, бо й йому вже дано знать, що ми тебе достали... Мені й самому жаль...

Тетяна. О, будь проклят ти, недовірку! Земля як носить ще тебе? Ти не ходить по ній повинен, а лазити, як змій!.. Йому ти рідний син!

Герцель. Коли ти з старостою зійдешся без сварки, а потім приголубиш і мене гарненько... То вір мені — я одвезу тебе до батька! А про твоє безчестя,— як ти кажеш, бо я не бачу тут його,— не буде знать ніхто! Коханий твій візьме тебе і так, як любить, а ти від цього, далебі, нічого не втеряєш! Така ж самісенька зостанешся, як і тепер.

Тетяна. Бодай тебе за ції речі грім божий зараз вбив! Саме розпутство більш має сорому, ніж ти!.. Зійди з очей моїх, бо голову свою я об стіну розіб'ю, коли ще довш твій голос чути буду!..

Герцель. Ха-ха-ха! Ну, що ти зробиш против сили? Як будеш воювать, велю зв'язать стрічками з оксамиту. Покорись, Тетянко! Ти не в таких руках, щоб випручатись скоро.

Тетяна. О боже!.. Що робить? Яви свою ти милость, не дай в безчесті згинуть!

ЯВА II

Вбігає челядинець.

Челядинець. Вельможний пан староста приїхав! (Виходить).

Тетяна, стрепенувшись вся, піднімається.

Герцель. Совітую тобі, Тетянко, покинути свою пиху, свою дитячу соромливість, і тоді засяєш ти такою новою красою, що й мертві б ожили, якби побачили, а послі і сама спасибі мені скажеш.

Тетяна (до себе). Староста!.. Він пан!.. Вельможний!.. До його серця і душі я шлях найду скорійше, він жалості повинен більше мать, ніж цей паскудний лизоблюд!

Входить староста. Герцель йому кланяється низько. Староста показує йому знаком, щоб Герцель вийшов, той зникає. Староста любує.

Староста. Не було, й немає кращої на світі, і не буде!.. Очима п'ю її; здається, що й в раю такого щастя праведні душі не зазнають, яке тут на землі вона дає тому, кого кохає!

Тетяна. Сам бог тебе приніс, щоб вигнать звідціля того лукавого нечистого, що душу тут мою він змучив.

Староста. Крулева ти між усіма жінками, і пан Чеслав тебе не поважав?

Тетяна. Зневаги гірш таке, як в нього, поважання!.. Вельможний пане!.. На тебе дивлячись, мені здається, що в серці маєш ти більш жалощів, ніж твій прислужник... Ти звелів йому пожартувать... Хотів ти посміятися, може... Щоб він привіз мене сюди!.. Ну годі ж вже, доволі!.. Тепер вели йому назад мене вернути зараз, бо батька ви мого цим так уразите, що занедужа він, сердешний!..

Староста. Не жарти це. Без тебе жити я не можу... Я не пустю тебе звідціль, поки моя не будеш ти.

Тетяна (до себе). Остатняя надія пропала!.. О нещаслива доля, куди мене ти завела, що я робити мушу?

Староста. Просю тебе: прости мене! Я проклинаю сам себе, що причинив тобі такеє горе! Прости і подивись на мене привітніше. Душа моя, я весь тебе бажаю більш, ніж раю. То що ж мені було зробить, щоб тут ще, на землі, у рай попасти? Тебе достать! Хоч силою, хоч душогубством!.. І я достав тебе... Я рідний край, лицарську честь, дітей і жінку — усе покинути готов, аби з тобою час один... А там... умерти!.. (Підходить трохи ближче).

Тетяна. І ти такий, як твій прислужник!.. Вас одна мати породила!.. Я думала, що пан вельможний справді лицар!.. Аж бачу, що і в тебе на макове зерно немає честі!.. Нащо ж поневірятися задумав надо мною, над батьком моїм старим, над моїм милим? Хто ж може силою кохать? Таке кохання є зневага! Який же лицар ти, що, розпаливши кров свою звірину, готов віддать і рідний край, і жінку, котрій ти присягав, і дітей своїх за те, що через силу я зроблюсь твоєю на годину?! Не вельможний пан ти, не лицар, а злодій, душогуб розпутний, що впину не маєш своїм гидким бажанням і через них свою й чужу ти губиш честь!.. О, нещаслива та земля, на котрій матері таких, як ти, дітей рожають...

Староста. Мовчи, не докоряй!.. Ти робишся ще краща, коли тебе пізнаєш! Бо до краси прибавився знов розум, якого я ще не бачив і між жінками вищої породи!.. Цариця ти моя! (Підходить до неї).

Тетяна вирива у нього з піхви шаблю і стає грізно проти нього.

Убий мене, а ні, то покохай!.. Коли ж не зробиш ти цього, так я уб'ю тебе, щоб не досталась ти нікому...

ЯВА III

Герцель, вбіга переляканий.

Герцель. Пропали ми, вельможний пане!.. Нас оточили козаки і всякая голота, а челядь наша повтікала скрізь по кущах!..

Тетяна. О боже! Це Тарас, моє кохання!.. Він прилетів орлом мене оборонить!.. Тепер, вельможний пане, ти лицаря побачиш... Як чорна хмара перед сонцем, таким ти будеш перед ним!..

Староста. О прокляття!.. (Вихоплює пістоль з-за пояса, до Тетяни). Так думаєш, що ти достанешся живою у руки лицарю тому? Ні!!! Тебе я пригорну, а потім — вб'ю! (Хоче взять Тетяну).

Тетяна (одступа і заміряється шаблею). Я голову тобі розкраю, як ступиш хоч один ступінь до мене!

Староста. Умри ж сама перш, коли так!.. Бо бачу й я вже свій кінець!..

Тетяна. О, не вбивай мене, я смерті не боюсь, але я знову на порозі щастя: одна хвилина — і Тарас вже буде біля мене; дай жить мені, я тільки гляну хоч на нього!..

Староста. Тепер прийшов вже мій кінець. Умри ж і ти! (Стріляє).

Тетяна (падає близько авансцени, її заслоняє ліжко від Тараса). Тарас, Тарас, Тарас! Де ж ти, коханий мій?

Герцель (труситься). Тікаймо в вікна ми мерщій, поки вони ще палісад не перелізли!.. А двері я запер!

Кидаються обоє до вікон. Звідтіля показуються дула. Староста хватає шаблю, що лежить біля Тетяни.

Староста (до Герцеля). Ну, пан Чеслав, не оддамо себе ми дарма!.. Смерть легше, ніж живими попастися тепер в їх руки.

Герцель хапає шаблю, але рука його зскакує з ручки, він другий раз хапає і виносить шаблю з піхви, але затріщали двері і шабля випала з рук.

Поганець ти — не шляхтич! Перелякавсь!.. Бери шаблю, будемо обороняться!

В цей мент виламуються двері. Входять козаки і Тарас.

Тарас. Пан староста й прислужник — обидва тут. Не вбивать! Візьміть живих!

Староста. Живим я не віддамсь!

Нападa на народ, його оточили, йде боротьба з старостою. Тарас наліта на нього, збива з ніг. Другі в'яжуть нерухомо стоячого Герцеля.

Тарас. Зв'яжіть його, він ще не мертвий!.. Розправа послі! (До Герцеля). Де дів Тетяну, людоїде?

Герцель. Вона вже мертва: пан староста убив; а я просив, щоб не займав.

Тарас (повертається у той бік, де Тетяна, побачивши її). Сили небесні, піддержіть мене! О бусурмени, бусурмени! Якою ж мукою тепер вас покарать, щоб вдовольнить себе хоч трохи?? Вертіть їм свердлом всі кістки!.. Вірьовкою перепилять обох надвоє!.. Не знаю гірше що, видумайте вже ви самі, пани-товариші!.. (Кидається до Тетяни, стає на коліна, цілує голову її, очі). Прокинься, прокинься, моя зоря!.. (Підніма її так, що вона ніби сидить). Ще тепла... Серце б'ється ще... Одкрила очі...

Тетяна (одкрива очі, тихо). Тарас!! Щаслива я, що перед смертю тебе бачу!.. За честь свою й твою я умираю...

Тарас. Благаю вас, усі святі: просіть ви бога, щоб він вернув її мені хоч чудом. (Цілує її). Моя ти скошена травиченько зеленая, пахуча квітко степова!.. Не в'янь же ти в моїх руках так скоро!

Тетяна. Милий!.. Я умираю, і там, у бога, любить тебе не перестану!.. Я... умираю... милий... (Умирає).

Тарас (дивиться на неї довго, а потім пригорта до себе). О, за смерть твою я ворогам платити буду, поки і сам не вмру, та хоч би другий Дніпро потік від вражої крові, тебе вже не верну, моє погасле щастя! (Плаче, пригорнувши знов до себе Тетяну).

1884